

Jan Peter Houtman: 'Vroeger was je iemand' komt terug

Vroeger was je iemand als leerkracht. In de toekomst echter kan de hele samenleving niet meer om je heen als je voor de klas staat. Men zal aan je voeten liggen en elke teen kussen, tenminste, als je je goed verzorgd hebt.

De waardering van vroeger was als die voor de vee- of huisarts, of, zo u wilt voor de medicijnman: hoog op een voetstuk, wijze woorden prevelend die niemand begrijpt.

Slechte tijden braken aan. De kinderen leerden soms daadwerkelijk van het geboden onderwijs en gingen nadenken, soms zelfs over het onderwijs.

Dat moet beter kunnen, dachten ze, en werden deskundig. Ze maakten methoden, liefst *teacher-proof* en gingen bedenken hoe die eigenwijze, zelfverzekerde leerkracht te veranderen. Ze brachten veel goeds. Gelijke monniken, gelijke kappen; gelijke kansen voor iedereen, het onderwijs gehomogeniseerd. Een goede leerkracht werd er een die de boekjes uit heeft en de eindtermen haalt. Een leerkracht moet zich aan de regels houden. Dat geldt trouwens voor de hele samenleving: als iedereen zich nu eens aan de regels zou houden...

We leven in een interessante tijd, een hoopvol *fin du siècle*. De geluiden van een fatalistisch 'alles wordt minder' zijn wel te horen, maar meer uit gewoonte dan vanuit een werkelijkheidsbeleving. Er was de angst dat de voortschrijdende individualisering in de westerse maatschappij tot verloedering zou leiden, waarbij gezamenlijke regels en wetten naar believen door een ieder worden geïnterpreteerd. Nu men er steeds meer van uitgaat dat het om een onomkeerbaar proces gaat en men zich richt op bijsturing, lijkt het misschien toch om een positieve ontwikkeling te gaan.

Meer en meer ziet men in een afwijking van de norm niet zozeer een reden voor uitsluiting, resulterend in verwijzing naar opvangtehuizen, psychiatrische inrichtingen in een ver bos of in verwijzing van leerlingen naar het speciaal onderwijs. Veeleer ziet men zo'n afwijking als een terugkoppeling op die norm, als mogelijke aanleiding om die norm en de te nemen acties bij te stellen. In plaats van steeds maar te proberen om akelige veranderingen de kop in te drukken, gaat men roeien met de beschikbare riemen in de richting die het water al neemt.

Ik probeer met deze wat algemene inleiding duidelijk te maken hoe belangrijk het is hoe je naar de wereld, je omgeving kijkt. Een verandering van perspectief of visie leidt tot verandering in de praktijk, nog vóórdat je iets gedaan hebt. Een concreet voorbeeld hiervan zie je terug in het fenomeen dat sommige probleemkinderen zienderogen opknappen vanaf het moment dat er gerichte aandacht voor hen is, nog voordat men aan handelingsplannen denkt. De aandacht of het perspectief verschuift van het probleem naar het kind. Het blijft speculeren hoe dit in zijn werk gaat. Het ligt voor de hand dat een kind zich door de getoonde aandacht serieus genomen voelt en dat dat in deze gevallen genoeg is voor betere prestaties. Hetzelfde mechanisme geldt misschien voor de leerkracht.

Zeker voor het onderwijs is dit een veelbelovend uitgangspunt. In het onderwijs worden oplossingen, bijvoorbeeld in het kader van achterstandsbestrijding, nog steeds gezocht in de uitbreiding en intensivering van de taken van school en leerkracht. In het primair onderwijs gebeurt dat bijvoorbeeld aan de hand van begrippen als *effectieve leertijd*, *adaptief onderwijs* en *de brede school*.

Er heeft zich al een belangrijke verschuiving van perspectief en aandacht voorgedaan. In de jaren zeventig en tachtig werden de oplossingen voor onderwijsachterstanden eerst en vooral gezocht in intensivering van de programma's (bijvoorbeeld meer en meer woordenschat bij taalprogramma's). Als het even kon moest zo'n programma of methode *teacher-proof* zijn; iedereen die in staat was een handleiding te lezen zou het kunnen uitvoeren.

Tegenwoordig staat de leerkracht weer in het centrum van de aandacht. Als de leerkrachtvaardigheden verbeteren, verbetert het onderwijs.

In een recente publicatie van Houtveen e.a. (1997) wordt het *Landelijk Project Schoolverbetering* geëvalueerd (primair onderwijs). Het betreft een indrukwekkend project waarbij sprake is van samenwerking tussen verschillende schoolbegeleidingsdiensten. Om tot schoolverbetering te komen wordt vooral gewerkt aan de leerkrachtvaardigheden. Klas-senconsultatie is daarbij een belangrijk instrument. Men slaagt erin om leerkrachten meer *directe instructie* te laten geven. In het kort komt dit er op neer dat leerkrachten heel planmatig, stap voor stap de leerstof aanbieden met duidelijk onderscheiden aandacht voor de verschillende fasen in het leerproces. Bovendien wordt er meer efficiënt lesgegeven door verbetering van de effectieve leertijd.

Maar, en daar hebben we het weer waar het bij al dit soort initiatieven eigenlijk om te doen is, blijvende verbetering van de leerprestaties van kinderen wordt niet gevonden.

Op het ogenblik regent het Amerikaanse projecten in het basisonderwijs, waarvan *Success for all* en *High Scope* de bekendste zijn. *High Scope* (in Nederland *Kaleidoscoop* geheten) belooft zelfs dalende criminaliteitscijfers!

De bijbehorende visies op 'goed onderwijs' worden meegeïmporteerd. En hier gaat het mis. Methoden kun je misschien implementeren, visies niet, visies worden gevormd. Dit laatste proces wordt meestal aan het toeval overgelaten.

De meeste persoonlijke visies zijn vanzelfsprekendheden, die onvermoede effecten hebben bij de uitvoering van één of ander project. Ze verschillen namelijk nogal eens binnen een team. Als je ze eerst bespreekbaar maakt, weet je tenminste met wat voor riemen je aan het roeien bent. Dat zal niet altijd tot een succesverhaal leiden, maar beter met zijn allen overtuigd de boot in, dan als zombies achter een idee aan gelopen, al is die nog zo wetenschappelijk bewezen. Er is geen alternatief en bovendien leert een mens het best van zijn fouten.

Zoals bekend hebben landelijke of anderszins grootschalige verbeteringsprojecten marginale

effecten op het onderwijs. De succesverhalen zijn doorgaans gekoppeld aan een bepaalde school die een ontwikkeling van jaren achter de rug heeft, die in de meeste gevallen niet over rozen is gegaan. Verandering kost tijd en moeite.

Zo heb je in Noord-Italië (reggio Emilio) een initiatief dat veel succes heeft en waar iedereen mag komen kijken. De initiatiefnemers weigeren een en ander aan het papier toe te vertrouwen vanuit het besef dat een jarenlang ontwikkelingsproces niet in een boek rechtgedaan kan worden, laat staan elders geïmplementeerd. Wát er op papier staat, is door Amerikanen geschreven.

De nadruk die we doorgaans leggen op producten, zoals leerprestaties, leerkrachtvaardigheden, boeken en handleidingen is een vorm van symptoombestrijding en brengt ons niet wat we in gedachten hadden: beter onderwijs.

Dat de leerkracht weer centraal staat betekent nog niet dat hij serieus genomen wordt. Dat gebeurt pas als zijn mening gevraagd wordt en als deze mening, met die van collega's, als uitgangspunt wordt genomen bij het maken van beleid. Zo kan een gezamenlijke visie ontstaan, die als enig deugdelijk fundament voor schoolverbetering kan dienen.

Als school volg je dan je eigen unieke weg, waarbij de ervaringen van anderen niet worden gekopieerd maar worden gebruikt naar eigen inzicht. Als leerkracht *ben je dan weer iemand*, een onmisbare schakel in een veranderingsproces.

Literatuur

Houtveen, A.A.M., N. Booij, R. de Jong & W. van de Grift (red.) *Effecten van adaptief onderwijs; evaluatie van het Landelijk Project Schoolverbetering*. Alphen a/d Rijn, Samsom H.D Tjeen Willink, 1997.